

Turkish Journal of Shiite Studies

ISSN: 2687-1882

Cilt / Volume: 2

Sayı / Issue: 2

Aralık /December 2020

Mehmet Ali Büyükkara. *İmamet Mücadelesi ve Hâşimoğulları-İlk Şiiler: Hicrî İkinci Asır*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2020.

Mehmet Ali Büyükkara. *Imamate Struggle and Banū Hāshim-First Shi'ites: Second Hijrī Century*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2020.

Değerlendiren /Reviewed by

Perihan Akhan

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
MA Student. Sakarya University, Institute of Social Sciences

akhanperihan63@gmail.com <http://orcid.org/0000-0001-9295-8408>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Kitap İncelemesi / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 29.11.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 10.12.2020

Yayın Tarihi /Date Published: 31.12.2020

Atıf/Citation: Akhan, Perihan. "Mehmet Ali Büyükkara. *İmamet Mücadelesi ve Hâşimoğulları-İlk Şiiler: Hicrî İkinci Asır*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2020.", *Turkish Journal of Shiite Studies* 2/2 (Aralık 2020): 288-292.

İntihal: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/siader> **mailto:** turkishshiiestudies@gmail.com

Öz

Bu çalışmada, Mehmet Ali Büyükkara'nın "İmamet Mücadelesi ve Hâşimoğulları" adlı eseri tanıtılmaya çalışılmıştır. Eserde, İslam düşünce tarihinde büyük bir öneme sahip olan imâmet meselesi çeşitli açılardan incelenmiştir. Büyükkara, sahada yapılan çalışmalardan farklı olarak meseleyi Hâşimoğulları ekseninde ele almaktadır. Abbâsî hareketi ile Alioğulları arasındaki siyasî çekişmeye yer verirken, daha çok ideolojik arka planını konu edinmektedir. İmâmet/hilâfet meselesinin aile içi nesepler çatışmasına evrildiğine dikkat çekilmektedir. Yazar, hicrî ikinci asırla sınırlandırdığı çalışmasıyla dönemin fikir çatışmalarını daha belirgin kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Mezhepleri Tarihi, İmâmet, Hâşimoğulları, Abbâsiler

Abstract

In this study, Mehmet Ali Büyükkara's work titled Imâmâte Struggle and Banū Hâshim has been tried to be introduced. In the work, the imâmâte issue, which has a big importance in the history of Islamic thought, is examined from various angles. Unlike the work done in the field, Büyükkara deals with the issue in the axis of Banū Hâshim. While giving place to the political conflict between the Abbâsîd movement and 'Alids, it mostly deals with its ideological backside. It is pointed out that the imâmâte/caliphate issue has evolved into a family conflict. The author makes the conflicts of the opinion of the period more pronounced with his work that he restricts Hijrî to the second century.

Keywords: History of Islamic Sects, Imâmâte, Banū Hâshim, Abbâsids

İslam düşünce tarihinde çeşitli konularda fikir ayrılığı bulunmaktadır. Hilâfet mücadelesi de bu konular arasında önemli bir yer tutmaktadır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra ümmetin içinde Müslümanların idareciliğini kimin üstleneceği konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Hz. Ebubekir'in halife seçilmesiyle birlikte bu tartışmalar son bulmuş, dört halife dönemi de sorunsuz bir şekilde geçmiştir. Fakat Emevîler döneminde hilâfetin saltanata dönüşmesi, beraberinde belli sıkıntıları da getirmiştir. İktidarın meşruiyetini sorgulayan muhalif gruplar, her daim mücadele içinde olmuştur. Hilâfetle ilgili

yapılan çalışmalara baktığımızda mesele genel olarak Emevî-Hâşimi çekişmesi olarak ele alınmış, Hâşimîlerin iç çekişmeleri göz ardı edilmiştir. Büyükkara, sahadaki bu

eksikliğe temas etmiş ve alana katkı sunacak akademik bir çalışma ele almıştır. İslam Mezhepleri Tarihi ve çağdaş İslâmî akımlar sahalarındaki çalışmalarıyla tanınan Büyükkara tarafından kaleme alınan “İmamet Mücadelesi ve Hâşimoğulları” isimli eser, 1999 yılında yayınlanan ilk baskının gözden geçirilmiş yeni baskısı olup, Hâşimoğulları içindeki imâmet mücadelesini inceleyen nitelikli bir çalışmadır. Eser, kısa bir önsözün ardından, giriş, altı bölüm, sonuç ve bir ekten oluşmaktadır.

Yazar, kitabın önsözünde belirttiği üzere 2./8. asırda, Hâşimoğulları içindeki imâmet mücadelesini çeşitli açılardan ele almayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda asıl amacının konuyu öncelikle klasik tarih perspektifiyle ele almak olmadığını, ideolojik arka plan üzerinde durmanın konuyu daha anlaşılır kılacağını belirtmekte, çalışmayı kaleme alırken birincil kaynaklardan istifade ettiğine değinilmektedir.

Eserin giriş bölümü okuyucu için bir ön hazırlık niteliğindedir. Kitabın da ana konusunu oluşturan imâmetin, tarihi süreci hakkında kısa bir değerlendirme bulunmaktadır. Yazar, Hz. Peygamber’in, kendisinden sonra ümmetin dini ve siyasi lideri olarak kimseyi tayin etmediğini, Peygamber sonrası birtakım sorunlar yaşanmakla birlikte dört halife döneminin sorunsuz geçtiğini belirtmektedir. Hilâfet kurumunun daha iyi anlaşılabilmesi için kısa ve önemli bilgiler vermektedir. Emevîler dönemiyle birlikte imâmet/hilâfet meselesinin ailevi bir kurum haline geldiğini belirtirken, bu dönemde oluşmaya başlayan siyasi-îtikâdi fırkalar hakkında özet bir değerlendirmede bulunmaktadır. Kitabın konusu açısından önem teşkil eden Hâşimoğulları’na daha geniş yer vererek, Alioğulları ve Abbâsoğullarının meşru idareye karşı konumları hakkında özet bilgiler vermiştir.

“Abbâsî İnkılabı Öncesi Abbâsoğulları-Alioğulları İlişkileri” başlığı altında iki taraf arasındaki münasebetlere değinilmektedir. Öncelikle Abbâsoğulları’nın imâmet/hilâfete karşı tutumları verilmekte, sonrasında onları hilâfete götüren süreç aktarılmaktadır. Bu süreçte Alioğulları içerisindeki siyasi ayrışmalar üzerinde durularak, Abbâsî ihtilâline olan etkileri değerlendirilmektedir. Hz. Ali’nin torunları meşru iktidara karşı farklı tutumlar sergilemişlerdir. Yazar, onların bu farklı tutumları ve ailevi ilişkilerine özellikle dikkat çekmektedir. Kendi içlerinde birliktelik oluşturamamaları hedeflerine ulaşmalarına engel olurken, Abbâsoğulları’nın da iktidara gelmelerine yardımcı olmuştur. Ayrıca Abbâsoğulları’nın bu ayrışmaları fırsat bilerek sessiz ve planlı bir şekilde nasıl iktidara geldiklerine, siyasi zekânın tarihe nasıl yön verdiği şahit olmaktayız. Tarafların özellikle imâmet tartışmasında kullandıkları sloganlarla, dini nasıl araç haline getirerek siyasi malzeme olarak kullandıklarını da görmekteyiz. Yazar bu bölümde ayrışmanın detayları üzerinde yoğunlaşarak okuyucuya farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır. Bir bütünlük içinde gibi görünen Hâşimi hareketin nasıl bir çekişme halinde olduklarını ve yeri geldiğinde düşmanlarının yanında yer alabildiklerini çarpıcı bir şekilde yansıtmaktadır.

“Abbâsî İnkılabı Sonrası Abbâsoğulları-Alioğulları İlişkileri” bölümünde kazanılan zafer sonrası, taraflarda meydana gelen değişimler üzerinde durulmuştur. İktidar mücadelesinde ipi göğüsleyen Abbâsoğulları olmuştur. İnkılab sonrası başta Ebu’l-Abbâs es-Seffah olmak üzere Abbâsî imamların söyleminde değişiklikler göze çarpmaktadır. Onlara göre; Allah Abbâsoğulları’nı seçmiş, yardımıyla onları

desteklemiş ve yüksek bir mevkiye getirmiştir. Bu tür dinî söylemlerle ve ayetlerden delil getirerek halkın desteğini kazanma çabaları içinde olduklarını ve dinin emellere alet edildiğini görmekteyiz. Halife Mansûr (ö. 158/775) dönemi icraatları, bunu somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Amaçlarına ulaştıktan sonra vaktiyle desteğini gördükleri Alioğulları'nı yok saydıkları, itibarlarını düşüren söylemlerde buldukları aktarılmıştır. Özellikle otoriteye itaat vurguları, kendileri gibi düşünmeyenlere karşı tehdit ifadeleri sorunları çözmemiş, aksine yeni isyan hareketlerine yol açmıştır. Alioğulları için de durum farklı değildir. Emevîlerden sonra yeni hedef artık Abbâsoğulları olmuştur. Bu noktada gerçekleşen isyan hareketlerine temas edilmiştir. Öte yandan Alioğulları içinde tehlike arz etmeyen gruplara da üstün vasıflar atfederek, yanlarında tutma çabası içinde buldukları aktarılmaktadır. Yazara göre iktidar, bu önemli grubun sağladığı emniyet ve meşruiyet zemininin tam olarak idrakindeydi. Bu tespitiyle yazar, insanoğlunun önceliğinin menfaati olduğunu bizlere bir kez daha hatırlatmaktadır.

“Halife Mehdî-Hârûn er-Reşîd Dönemi ve İdeolojik Ayrışma” başlıklı bölümde, zafer sürecini takip eden dönemde Abbâsî halifeleri arasındaki ayrılıklara değinilmektedir. İktidarların değişmesinin akabinde yönetim politikalarının değişimi ön plana çıkmaktadır. Bu noktada Büyükkara, tarihi süreci aktarırken ideolojik arka plan üzerinde durarak okura farklı bir okuma biçimi sunmaktadır. Halife Mehdî'nin (ö. 169/785) başlangıçtaki ılımlı tutumuna yer verirken, bu uzlaşmacı tutumun Alioğulları'nda karşılık bulmamasının sonuçları nasıl etkilediğini aktarmaktadır. Mehdî'nin bu ılımlı siyaseti uzun sürmemiş, eski çetin günlere tekrar dönmüştür. Zararlı gördükleri gruplar hakkında kitap yazdırmışlar ve bunda bir beis görmemişlerdir. Sert tutumlarını arttırarak pasif çizgide yer alanları dahi tutuklatmışlardır. Söz konusu tavırlarını ideolojik boyutta desteklediklerini de detaylarda görmekteyiz. Hârûn Reşîd'in (ö. 193/809) ilk yılları da Mehdî'ye benzer şekilde barış ortamında geçmiştir. Yine bir isyan hareketiyle beraber bu sürecin uzun sürmediği görülmektedir. Yazar, sadece isyan hareketlerinin değil, Alioğulları'nın ilmi çalışmalarının da Abbâsî halifeleri için tehdit oluşturduğuna temas ederek mücadelenin savaş meydanlarıyla sınırlı kalmadığına dikkat çekmektedir.

“Zeydiyye'nin İki Yüzü” adlı bu bölümde Abbâsîler ile bir kısım Zeydîler arasındaki karşılıklı çıkar ilişkileri anlatılmaktadır. İlk kısımda öncelikle Zeydî düşüncelere yer verilmekte, sonrasında düşüncelerindeki değişikliklere temas edilmektedir. Alioğulları'nın sıkı takibata uğradıkları bir dönemde, Zeydî şahsiyetlerin çıkarları doğrultusunda geleneksel görüşlerinin aksine tutumlar içinde oldukları aktarılmaktadır. Aynı durum Abbâsî iktidarı için de söz konusudur. Yazarın bu konudaki değerlendirmesi isabetli ve dikkate değerdir. Ona göre, Abbâsoğulları bir taraftan devrimci Zeydîlerle her mecrada mücadele ederek köklerini kazımaya çalışırken, diğer taraftan Zeydiyye'den başka bir grubu siyasi çıkarları için kullanmaktaydı. İşte bu düşünce, Abbâsîler ile birtakım Zeydîler arasındaki karşılıklı çıkar ilişkisinin temelini teşkil ediyordu.

“Halife Me'mûn ve Değişen Resmî Söylem” bölümünde Halife Me'mûn'un siyasi zekâsı ön plana çıkmaktadır. Geçmişten beri süregelen Hâşimoğulları mücadelesi farklı

bir ivme kazanmıştır. Halife Me'mûn ani bir kararla Abbâsî tahtına Alioğulları'ndan Ali er-Rızâ'yı veliaht olarak atadığını ilan etmektedir. Geçmişten bu yana uğruna mücadele verdikleri davaları artık farklı bir boyut kazanmıştır. Yazar, Me'mûn'un bu konudaki mektuplarına yer vererek bu değişime dikkat çekmiştir. Yazarın, Abbâsî iktidarı hakkındaki şu değerlendirmesi bir asırdan fazladır devam eden mücadelenin anlaşılması açısından dikkate değerdir. Yazara göre, aslında değişen pek bir şey yoktu. Ortada, kendisini devamlı güvenli ve güçlü tutmak isteyen bir devlet ile, değişik karizma sahiplerinden umut besleyen çaresiz fakat aynı zamanda fanatik kitleler vardı. Abbâsî rejimi toplumun dini trendini ve güç dengelerini çok iyi takip etmek suretiyle değişik dönemlerde farklı yaklaşımlar içine girmiş ve böylece kendisini güvence altına almıştı.

"Meşruiyetin Temelleri ve Propaganda" adlı son bölümde, tarafların mücadele dönemi boyunca birbirlerine karşı geliştirdikleri söylemler geniş çerçevede ele alınmaktadır. Meşruiyetlerini temellendirme noktasında öne sürdükleri argümanlar, değişik politikalar ve manevralar taraflar arasındaki mektuplaşmalar ile gün yüzüne çıkmaktadır. Yazar, özellikle Halife Mansûr ile Muhammed b. Abdullah en-Nefsü'z-Zekiyye (ö. 145/762) arasındaki mektuplaşmalardan kesitler sunarak çarpıcı detaylara temas etmektedir. Görünen o ki, taraflar meşruiyet elde etme çabası içinde dini siyasete alet etmede bir beis görmemişlerdir. Yer yer ayet ve hadisleri propaganda malzemesi olarak kullanmış, kimi zaman da karşı tarafa ithamda bulunarak onların düşüncelerini çürütmeye çalışmışlardır.

Sonuç olarak, yazarın temel kaynaklara dayanarak konuyu ele aldığı *İmamet Mücadelesi ve Hâşimoğulları* adlı bu eser, İslam düşüncesine önemli katkılar sunmaktadır. Eserin önsözünde belirtildiği gibi, çizilen çerçevenin dışına çıkılmamış, konu erken döneme ait kaynaklardan hareketle, insicamlı ve acı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca kitabın ek bölümünde ilk baskıda yer almayan yedi adet nesep soyuna yer verilmesi, konunun anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Eser, konuyla ilgili yapılacak araştırmalar için önemli bir kaynak özelliği taşımaktadır.